

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-85>

УДК 336.71

ОЦІНКА РИЗИКІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

RISK ASSESSMENT OF COMMERCIAL BANKS AS ENTITIES OF PRIMARY FINANCIAL MONITORING

Корсун Інна Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4959-9056>

Зінченко Мирослава Михайлівна

кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3775-8862>

Мостовенко Олексій Олександрович

кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1632-3510>

Korsun Inna, Zinchenko Miroslava, Mostovenko Oleksiy
Kyiv National University of Construction and Architecture

У статті досліджено основні ризики комерційних банків як суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Зокрема, досліджено сутність «підозрілої фінансової операції» при здійсненні фінансового моніторингу банку. Висвітлено основні джерела нормативної оцінки ризиків при здійсненні фінансового моніторингу банків. До основних джерел відноситься – статистична та адміністративна звітність; результати оцінок Державного фінансового моніторингу; результати судових рішень та звіти Європейської комісії. Досліджено результати секторальних ризиків суб'єктів первинного фінансового моніторингу. З'ясовано, що банки мають середній рівень допустимого ризику за критерієм «відмивання коштів отриманих злочинним шляхом» та низький рівень за критерієм «фінансування тероризму». Найбільш високий рівень ризиків за результатами фінансового моніторингу виявлено за операціями переказів коштів небанківськими фінансовими установами, ринком нерухомості, сектором аудиторських послуг та сектором проведення лотерей (азартних ігор). Високого рівня ризику щодо фінансування тероризму не зафіксовано. Досліджено європейський досвід оцінки ризиків на прикладі комерційного банку АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК». Виявлено методіку оцінювання ризиків діяльності банку при здійсненні фінансового моніторингу. Продемонстровано приклад циклічної моделі оцінки ризиків європейського банку. Модель налічує ключові шість етапів, рис. 2. Сформульовано стратегічні напрями мінімізації ризиків банків та поліпшення фінансового моніторингу. Зроблені висновки.

Ключові слова: банк, фінансовий моніторинг, ризик, аудит, фінансова операція.

The article examines the main risks of commercial banks as subjects of primary financial monitoring. In particular, the essence of a “suspicious financial transaction” in the implementation of a bank’s financial monitoring is examined. The main sources of regulatory risk assessment in the implementation of bank financial monitoring are highlighted. The main sources include statistical and administrative reporting; results of assessments by the State Financial Monitoring Service; results of court decisions and reports by the European Commission. The results of sectoral risks of subjects of primary financial monitoring are examined. It was found that banks have an average level of acceptable risk according to the criterion of “laundering of funds obtained by criminal means” and a low level according to the criterion of “financing of terrorism”. The highest level of risks according to the results of financial monitoring was found for transactions of funds transfers by non-bank financial institutions, the real estate market, the audit services sector and the lottery (gambling) sector. A high level of risk regarding financing of terrorism was not recorded. The European experience of risk assessment is studied using the example of a commercial bank, Raiffeisen Bank International. The methodology for assessing the risks of bank activities when carrying out financial monitoring is identified. An example of a cyclical model of risk assessment of a European bank is demonstrated.

The model has six key stages, Fig. 2. Strategic directions for minimizing bank risks and improving financial monitoring are formulated, for example: 1. conducting timely internal and external audits of banking results, in particular regarding compliance with the Basel Principles; 2. using a risk-oriented approach (focus on high-risk clients, products, financial transactions); 3. systematic testing of bank employees for knowledge of legislation, in particular the head and employees of the bank's financial monitoring department; 4. improving internal financial reporting, in accordance with the requirements of International Financial Reporting Standards; 5. clarity of products, in particular software products, of a commercial bank - for users and clients. Conclusions are drawn.

Keywords: bank, financial monitoring, risk, audit, financial transaction.

Постановка проблеми. Аналіз банківського сектору демонструє, що система функціонує ефективно в умовах викликів сьогодення. Кожного року показники діяльності банків є кращими, враховуючи рекомендації і досвід європейських партнерів. Однак, державна статистика фінансового моніторингу також засвідчує факт наявності високих та середніх рівнів ризиків в діяльності банків та інших суміжних установ, які функціонують на ринку фінансових послуг. Враховуючи вищезазначене, актуально продовжити наукові пошуки щодо аналізу методики оцінювання ризиків банків у тому числі при здійсненні фінансового моніторингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці оцінювання ризиків у банківській діяльності присвячено низку наукових праць. Зокрема, Криклій О. А. та Павленко Л. Д. досліджують ризики банків України та організаційну систему управління ними в умовах воєнного стану. Кочетигова Т. В. досліджує проблематику сутності та класифікації ризиків банків. Забчук Г. акцентує увагу на конкретних видах ризиків у діяльності комерційного банку – кредитний ризик, ризик ліквідності та інше. Значними здобутками у дослідженні сучасного стану фінансового моніторингу в Україні відзначається колектив науковців Академії фінансового моніторингу. Продовжимо дослідження даної теми.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Функціонування банківської системи України має позитивну динаміку, упродовж 2020–2024 рр. Звичайно, криза війни вплинула на показники діяльності. Однак, банківська система змогла ефективно відреагувати на виклики воєнного часу. Враховуючи високі ризики макроекономічного середовища, комерційним банкам важливо гарантувати безпеку клієнтів та прозорість фінансової діяльності. Важливо дотримуватися визначеного курсу політики Національного банку України щодо посилення пруденційних вимог до діяльності комерційних банків. Дослідження специфіки фінансового моніторингу показників діяльності комерцій-

них банків дозволить виявити прогалини та визначити стратегічні напрями зменшення ризиків.

Формулювання цілей статті. Основна мета статті – проаналізувати основні ризики комерційних банків як суб'єктів первинного фінансового моніторингу. В результаті постановки мети, визначено основні завдання наукової статті: визначити сутність підозрілої фінансової операції при здійсненні фінансового моніторингу банку; з'ясувати джерела нормативної оцінки ризиків при здійсненні фінансового моніторингу банків; дослідити результати секторальних ризиків суб'єктів первинного фінансового моніторингу; навести приклад циклічної моделі оцінки ризиків на прикладі європейського комерційного банку; визначити стратегічні напрями мінімізації ризиків банків та поліпшення фінансового моніторингу; зробити висновки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 20 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» фінансові операції на суму, що становить або є більшою 400 тисяч гривень підлягають перевірці, тобто заходам фінансового моніторингу банку [1].

При цьому досить цікавим, з наукової точки зору, є формулювання у законі щодо того, яким чином перевіряється фінансова операція, яка вважається підозрілою. Банк, як суб'єкт первинного фінансового моніторингу користується такими інструментами перевірки: враховує типологічні дослідження фінансового моніторингу. Більш детальну інформацію статистичних оглядів подає Академія фінансового моніторингу України [2]; Рекомендації суб'єктів державного фінансового моніторингу. Стандарти FAFT.

Зокрема, при здійсненні фінансового моніторингу обов'язково враховується національна оцінка ризиків (далі – НОР), відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України, Порядку № 690 «Про затвердження Порядку

формування та оприлюднення комплексної адміністративної звітності у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом...» [3]. Відповідно до Порядку № 690, джерела НОР відображені на рис. 1.

Важливим, на нашу думку, в наведеному переліку є результати опрацювання попередніх судових рішень щодо кримінальних справ пов'язаних із результатами фінансового моніторингу.

Актуальним є використання діючих звітів Європейської комісії щодо усунення ризиків при здійсненні фінансових операцій.

Проаналізуємо результати секторальних оцінок ризиків суб'єктів первинного фінансового моніторингу, банківський сектор, порівняно з іншими суб'єктами, які здійснюють фінансові операції, табл. 1.

У таблиці 1 представлено вибірку щодо проведених результатів оцінки рівнів ризиків у діяльності різних видів суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Зокрема, банківський сектор має середній показник ризику за фактором відмивання коштів, і низький рівень в частині можливого фінансування тероризму.

Середні рівні ризиків щодо фінансування тероризму серед СПФМ характерні для таких: переказ коштів за небанківськими фінансовими установами, сектор ринку нерухомості.

Загалом, за результатами аналізу можливих ризиків за фінансовими операціями серед СПФМ, з'ясовано що рівень є середнім.

Проаналізуємо підходи щодо оцінки ризик профілю банків щодо ризику відмивання коштів та фінансування тероризму на прикладі австрійського банку Raiffeisen Bank International.

Отже, в АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК» застосовується європейська модель оцінювання ризику ВК/ФТ, яка має циклічний характер, рис. 2.

Згідно моделі оцінки ризиків на АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК» застосовують шість етапів оцінки ризиків:

1. Ідентифікація.
2. Визначення толерантності до ризику.
3. Розробка заходів із зменшення ризику.
4. Визначення остаточного рівня.
5. Впровадження ризик-орієнтованого підходу.
6. Моніторинг результатів ризик-орієнтованого підходу.

Принагідно відзначити, що європейські банки обов'язково враховують бізнес-модель банку, для визначення можливих ризиків ВК/ФТ та їх протидії. До факторів оцінки ризиків ВК/ФТ банку відносять: масштабність банку, кількість клієнтів, види клієнтів та їхні ризик-профілі, послуги банку, географічне розташування банку та інше.

Рис. 1. Джерела нормативної оцінки ризиків при здійсненні фінансового моніторингу банків

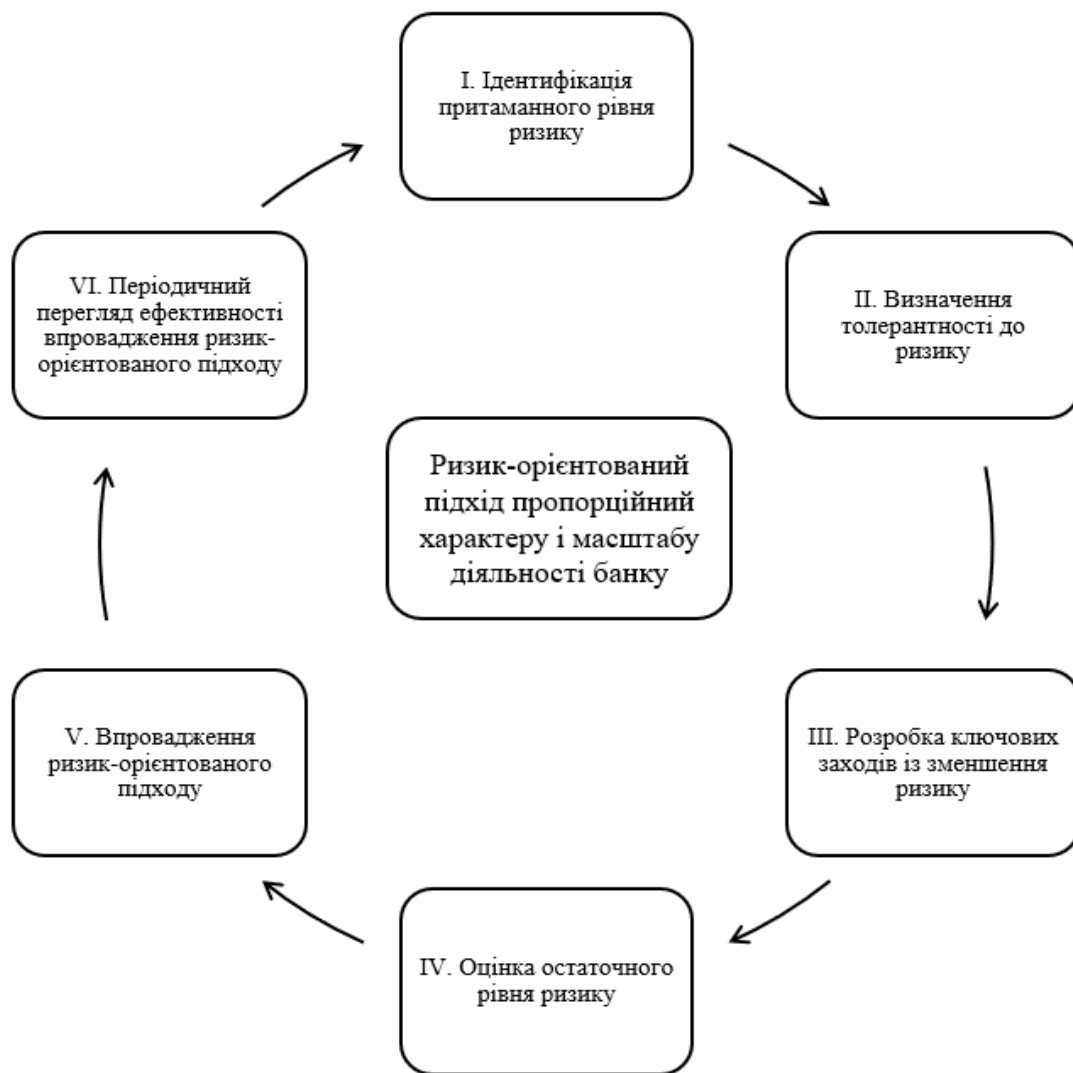
Джерело: побудовано автором

Таблиця 1

Результати секторальних ризиків суб'єктів первинного фінансового моніторингу

Вид СПФМ	Рівень ризику щодо відмивання коштів	Рівень ризику щодо фінансування тероризму
Банківський сектор, банки	середній	низький
Небанківські фінансові установи (з переказу коштів)	високий	середній
Сектор небанківських фінансових послуг	середній	середній
Сектор ринку цінних паперів	середній	низький
Сектор ринку нерухомості	високий	середній
Сектор проведення лотерей (азартних ігор)	середній	низький
Сектор аудиторських послуг	середній	низький
Сектор бухгалтерських послуг, ФОПи	низький	низький
Сектор торгівлі дорогоцінними металами (камінням) за готівку	низький	низький

Джерело: складено автором на основі ресурсу [4]

Рис. 2 Циклічна модель оцінки ризиків АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК»

Джерело: побудовано автором на основі ресурсу [5]

На прикладі АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК» з'ясовано, що банк застосовує такі методи управління ризиками:

- 1) модель трьох ліній захисту;
- 2) нормативна база;
- 3) аудит і звітність;
- 4) високопрофесійний персонал.

Методика оцінювання ризиків ВК/ФТ банку щодо видів діяльності та послуг, які надає банк оцінюється за трьома можливими рівнями: високий (high), середній (medium), низький (low).

Наприклад, за видом послуг «послуги та продукти» банк оцінює ризики за такими критеріями: частка готівкових розрахунків та обсяг і структура іноземних переказів; терміни користування послугами банку – фіксовані чи гнучкі; складність продуктів банку, зокрема суми платежів, повторюваність чи частота; канали продажу продуктів і послуг банку.

З метою попередження ризиків за видом послуг «послуги та продукти» банк застосовує ліміти на транзакції з високим ступенем ризиком. Банк може здійснювати запити до клієнта щодо мети ділової активності пов'язані з грошима чи іншими активами.

Важливо зауважити ефективну роботу Національного банку України щодо контролю за діяльністю комерційних банків в Україні, в частині попередження ризиків ВК/ФТ. Від так, Постановою Національного банку України «Про затвердження Змін до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу» № 80 від 21.06.2023 р. визначено штрафи, які застосовуються до банків в разі порушення норм фінансового моніторингу [6]. Види штрафів представлені нижче.

Штрафні санкції до 50 000 000 гривень для таких випадків:

- за порушення вимог щодо здійснення заходів належної перевірки;
- неналежне виконання банком обов'язку здійснювати управління ризиками, включаючи управління ризиками, пов'язаними із запровадженням і/чи використанням нових та/або існуючих інформаційних продуктів, ділової практики та/або технологій, що забезпечують проведення фінансових операцій без безпосереднього контакту з клієнтом, та/або обов'язку здійснювати оцінку/переоцінку ризиків, у тому числі притаманних його діяльності, документувати їх результати, а також підтримувати в актуальному стані інформацію щодо оцінки ризиків, притаманних його

діяльності (ризик-профіль суб'єкта первинного фінансового моніторингу), та ризику своїх клієнтів таким чином, щоб бути здатним продемонструвати своє розуміння ризиків, що становлять для нього такі клієнти (ризик-профіль клієнтів), неналежне виконання банком обов'язку застосовувати у своїй діяльності ризик-орієнтовний підхід та/або невжиття належних заходів із метою мінімізації ризиків;

- за невідповідність внутрішніх документів з питань фінансового моніторингу вимогам законодавства у цій сфері – до 1 млн грн.

У 2023 році збільшені граничні розміри штрафів за ключові порушення у сфері фінансового моніторингу, а саме [6]:

- за порушення вимог щодо неналежної перевірки клієнтів – до 50 млн грн;
- за порушення вимог законодавства у сфері ПВК/ФТ щодо платіжних операцій/переказів коштів – до 10 млн грн;
- неналежне застосування до клієнтів, які є РЕПс, ризик-орієнтованого підходу, зокрема, встановлення їм необґрунтованого рівня ризику, застосування щодо них непропорційних заходів відповідно до категорії ризику – до 10 млн грн.

Висновки. Визначимо стратегічні напрями мінімізації ризиків банків, зокрема, які виявлені при здійсненні фінансового моніторингу щодо попередження відмивання коштів та фінансування тероризму:

- 1) проведення своєчасного внутрішнього та зовнішнього аудиту результатів банківської діяльності, зокрема щодо дотримання Базельських принципів;
- 2) використання ризик-орієнтованого підходу (фокус на високо-ризикових клієнтів, продуктах, фінансових транзакціях);
- 3) системне тестування працівників банків на знання законодавства, зокрема керівника та працівників відділу фінансового моніторингу банку;
- 4) вдосконалення внутрішньої фінансової звітності, згідно з вимогами Міжнародних стандартів фінансової звітності;
- 5) зрозумілість продуктів, зокрема програмних продуктів, комерційного банку – для користувачів та клієнтів.

На національному рівні важливо забезпечити безперервну та ефективну співпрацю органів державного фінансового контролю, Національного банку України з Групою з розробки фінансових заходів з відмивання грошей (FATF).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 361-IX від 06.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/361-20/conv> (дата звернення: 28.11.2024)
2. Офіційний веб-сайт Академії фінансового моніторингу України. URL: <https://finmonitoring.in.ua/> (дата звернення: 28.11.2420)
3. Про затвердження Порядку формування та оприлюднення комплексної адміністративної звітності у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Постанова КМУ та НБУ, 5 серпня 2020 року № 690. URL: <https://bit.ly/3pciMp5> (дата звернення: 28.11.2420)
4. Світовий досвід проведення національних оцінок ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму. Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2021. 344 с.
5. Офіційний веб-сайт АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК». URL: <https://raiffeisen.ua/> (дата звернення: 01.12.2024)
6. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Змін до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу» № 80 від 21 червня 2023 року. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_21062023_80 (дата звернення: 01.12.2024)

REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy «Pro zapobigannya ta protydiy legalizatsiyi (vidmyvannyu) dohodiv, oderzhanyh zlochyнным shlyakhom, finansuvannyu teroryzmu ta finansuvannyu rozpovsyudzhennya zbroyi masovogo znyshhennya» № 361-IX vid 06.12.2019. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/361-20/conv> (accessed November, 28, 2024).
2. Ofitsiyniy veb-sait Akademii finansovoho monitorynhu Ukrainy. Available at: <https://finmonitoring.in.ua/> (accessed November, 28, 2024).
3. Pro zatverdzhennya Poryadku formuvannya ta oprylyudnennya kompleksnoyi administratyvnoyi zvitnosti u sferi zapobihannya ta protydiy lehalizatsiyi (vidmyvannyu) dokhodiv, oderzhanykh zlochyнным shlyakhom, finansuvannyu teroryzmu ta finansuvannyu rozpovsyudzhennya zbroyi masovoho znyshchennya: Postanova KМУ ta NBU, 5 serpnya 2020 roku № 690. Available at: <https://bit.ly/3pciMp5>. (accessed November, 28, 2024).
4. Svitoviy dosvid provedennia natsionalnykh otsinok ryzykiv vidmyvannia koshtiv ta finansuvannia teroryzmu [World experience in conducting national assessments of the risks of money laundering and financing of terrorism]. Derzhavna sluzhba finansovoho monitorynhu Ukrainy. Kyiv, 2021. 344 p. (accessed December, 1, 2024). (in Ukrainian)
5. Ofitsiyniy veb-sait AT «RAIFFAIZEN BANK». Available at: <https://raiffeisen.ua/> (accessed December, 1, 2024).
6. Postanova Pravlinnya Natsionalnogo banku Ukrainy «Pro zatverdzhennya Zmin do Polozhennya pro zastosuvannya Natsionalnym bankom Ukrainy zakhodiv vplyvu» № 80 vid 21.06.2023. Available at: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_21062023_80. (accessed December, 1, 2024).